

TRAVERSÂND COMUNISMUL

CONVIEȚUIRE, CONFORMISM, COMPROMIS

**Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor
Comunismului și Memoria Exilului Românesc**

Volumul XI, 2016

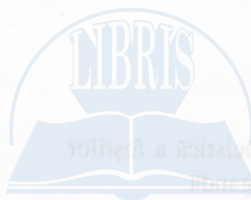
Cuprins

LUCIAN VASILE, CONSTANTIN VASILESCU, ALINA URS
(coordonatori)

TRAVERSÂND COMUNISMUL

CONVIEȚUIRE, CONFORMISM, COMPROMIS

**Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor
Comunismului și Memoria Exilului Românesc**
Volumul XI, 2016

Cuprins

Prezentarea autorilor.....	5
Cuvânt-înainte (Alina Urs).....	11

Partea I

Ideologie și profesie

Profilul cenzorilor din Direcția Generală pentru Presă și Tipărituri (<i>Liliana Corobca</i>).....	21
Funcția politică a literaturii studiate în școală (1948-1989) (<i>Cosmina Cristescu, Cristina Pipoș</i>)	47
Forme și instrumente de control politico-ideologic al istoriografiei în România comunistă (1971-1989) (<i>Ionuț Mircea Marcu</i>)	67
Abandonul eticii medicale: psihiatrie și represiune politică în România epocii Ceaușescu (<i>Iuliana Cindrea</i>).....	91

Partea a II-a

Studii de caz

Nicoleta Valeria-Grossu în slujba Serviciului Special de Informații și a Securității. Reconsiderări biografice (<i>Andreea Iustina Tuzu</i>)	125
Legendă și dilemă istorică. Biografia agentului dublu Mihail Țanțu (<i>Lucian Vasile</i>)	163
Împovăratul drum al delațiunii sau apăsătoarea biografie a unui intelectual: Paul „Popescu” Găleşanu (<i>Constantin Vasilescu</i>)	215

Strategii de supraviețuire culturală. Activitatea publicistică a foștilor deținuți politici în ziarul <i>Glasul Patriei</i> , între propagandă și colaboraționism (Dragoș Ursu).....	281
Dinspre monument spre accident. Strategiile spusului și ale nespusului în publicistica literară a lui G. Călinescu în timpul regimului Dej (Ruxandra Câmpeanu)	311
Posterități jucate. Miron Radu Paraschivescu și Ion Caraion prin jurnale (<i>Oana Purice</i>).....	339
„Un prieten devotat nouă” : Ion Cioabă și Securitatea comunistă (<i>Manuela Marin</i>)	361

Liliana Corebeca

Partea I

IDEOLOGIE ȘI PROFESIE

Abstract. The General Department for Press and Publications was founded in Bucharest in 1949, after the dissolution of the Ministry of Art, and Information (the former Ministry of Propaganda). As very little has been published so far about the internal life of the institution, this paper aims to answer the following questions, while relying mainly on archival documents: Who were the censors, how were they recruited and by whom? What did their daily work consist of, what training methods were used on them? What duties did a censor have? What was the internal policy in terms of rewards and sanctions? Moreover, we wish to understand the psychological profile of a censor during the communist regime. As censorship in communist Romania began by imitating the Soviet system, we will also discuss a couple of instances that allow for a comparison between the two institutions. In 1971, the General Department for Press and Publications was turned into the Committee for Press and Publications, while two years later, this committee was dissolved and its most important censoring tasks were transferred to the Council of Culture and Socialist Education established in 1971, where many censors continued with their work.

Keywords: censor, recruitment, censorship institution

Liliana Corobca

Profilul cenzorilor din Direcția Generală pentru Presă și Tipărituri

Abstract. *The General Department for Press and Publications was founded in Bucharest in 1949, after the dissolution of the Ministry of Arts and Information (the former Ministry of Propaganda). As very little has been published so far about the internal life of the institution, this paper aims to answer the following questions, while relying mainly on archival documents : Who were the censors, how were they recruited and by whom ? What did their daily work consist of, what training methods were used on them ? What duties did a censor have ? What was the internal policy in terms of rewards and sanctions ? Moreover, we wish to understand the psychological profile of a censor during the communist regime. As censorship in communist Romania began by imitating the Soviet system, we will also discuss a couple of instances that allow for a comparison between the two institutions.*

In 1975, the General Department for Press and Publications was turned into the Committee for Press and Publications, while two years later, this committee was dissolved and its most important censorship tasks were transferred to the Council of Culture and Socialist Education (established in 1971), where many censors continued with their work.

Keywords : *censor, recruitment, censorship institution*

Cenzura s-a practicat încă din Antichitate și a fost considerată de cele mai multe ori o ocupație onorabilă și responsabilă. Secole la rând, profesia de cenzor nu a fost secretă, iar cei care o profesau erau adesea invidiați sau admirați. În Rusia țaristă, de pildă, activitatea în acest domeniu era considerată prestigioasă, mulți scriitori ruși mândrindu-se cu această funcție în secolul al XIX-lea (într-o listă a literaților-cenzori publicată oficial figurează scriitori importanți, precum F.I. Tiutcev, S.T. Aksakov, I.A. Gonciarov, S.S. Mamontov, M.K. Lemke și alții¹).

Regimul comunist a venit cu multe teorii utopice sau doar imposibil de pus în practică, printre acestea numărându-se și abolirea oficială a cenzurii. În URSS, cuvântul „cenzură” nici nu figura în multe dicționare, iar dacă exista totuși, era descris ca fiind o activitate fie țaristă, fie specifică țărilor capitaliste sau unor epoci de mult apuse. În același timp, nici alte epoci, nici țările capitaliste din secolul XX nu au cunoscut un mecanism atât de complex și de sofisticat al cenzurii precum cel din regimul comunist. Chiar din primii ani de preluare a puterii bolșevice, în Rusia a fost înființată o instituție specială a cenzurii, denumită *Glavlit*², ce a servit drept model pentru câteva țări ale blocului sovietic, printre care și România.

1. Жирков, Г.В., История советской цензуры. Материалы к лекционному курсу по истории журналистики России XX века, спецкурсам, спецсеминарам по истории цензуры (G.V. Jirkov, *Istoria cenzurii sovietice. Materiale pentru cursul teoretic de istorie a jurnalisticii în Rusia secolului XX, pentru cursuri speciale, seminare speciale de istorie a cenzurii*), Editura Universității de Stat, Sankt-Petersburg, 1994, p. 24.
2. Direcția Generală pentru Literatură și Tipărituri (*Glavlit*) s-a înființat pe 6 iunie 1922, la Moscova, și a servit drept model pentru instituțiile cenzurii din România, Polonia și Bulgaria. Denumirea acesteia a fost preluată de la vechea instituție țaristă „Direcția Generală pentru Treburile Presei”. În anii 1922-1933, *Glavlit*-ul a fost subordonat *Narkompros*-ului RSSR, o scurtă perioadă din anul 1953 (din martie până în octombrie) Ministerul Afacerilor Interne al URSS, fiind Direcția Generală II, și din 1934 până la desființare – în 1991 – Consiliului de Miniștri al URSS. Printre atribuțiile instituției la înființare figurau: controlul prealabil al tipăriturilor periodice și neperiodice, al desenelor, fotografiilor, hărților etc., eliberarea permiselor (vizelor) de tipărire, alcătuirea listelor de tipărituri interzise pentru vânzare și difuzare etc. Cu timpul, gama atribuțiilor și a activităților acestei instituții se va diversifica și amplifica. Se desființează în 1991, odată cu căderea regimului comunist.

Instituția cenzurii în România comunistă

Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor s-a înființat la București în 1949, în urma desființării Ministerului Artelor și Informațiilor. Până în acest an, activitățile cenzoriale au fost efectuate de împuterniciții Ministerului Propagandei (1945-1946), apoi de consilierii culturali (funcționari ai Ministerului Artei și Informațiilor)¹. Epurarea cărților a fost activitatea principală a cenzurii în primii ani de la înființarea Direcției Generale pentru Presă și Tipărituri, urmată de „apărarea secretului de stat” și aplicarea acestui sistem mai ales în presă. Sarcinile primilor cenzori erau să controleze, pe baza unor liste, dacă librăriile, bibliotecile, depozitele și anticariatele conțin cărți interzise. Cu trecerea anilor, activitatea cenzorială se diversifică foarte mult, asemenea structurii și atribuțiilor instituției. Așa cum se precizează într-un raport al cenzurii, „dacă în primii ani DGPT își exercita controlul numai asupra presei și tipăriturilor, astăzi în sfera noastră de control sunt cuprinse toate mijloacele de propagandă și informare, de la ziar și carte până la producția de filme, teatru, televiziune și importul și exportul acestor genuri de materiale. Potrivit unor reglementări legale, îndeplinim de mai mulți ani anumite sarcini privind sectorul economico-financiar al ziarelor și publicațiilor periodice, în scopul unei gospodăririi mai eficiente a fondurilor necesare apariției presei”².

Cu toate acestea, cuvântul „cenzură” era foarte rar întâlnit în documentele DGPT. Oamenii care lucrau acolo erau „lectori”, „instructori”, „inspectorii”, „împuterniciți”, iar activitățile de cenzurare se numeau „intervenții” sau, foarte general, „control”. Până în 1949 au existat comisii de cenzură, se făceau liste cu „domnii cenzori”, deveniți foarte repede „tovarăși”, dar cuvântul a dispărut treptat din vocabularul oficial al epocii. Fiind o instituție semiclandestină, cu activități secrete și foarte speciale, angajarea personalului (a cenzorilor) a constituit una dintre principalele probleme ale DGPT. La înființare, în 1949, această instituție a preluat funcționarii Direcției Presei din fostul Minister al Propagandei. Dar, pentru sarcinile tot mai numeroase ale cenzurii, aceștia nu mai făceau față și s-a pus problema „recrutării” de noi cadre.

1. Înainte de 1945 a existat „Serviciul Cenzurii”, subordonat Ministerului Apărării Naționale și Ministerului de Interne, iar apoi, din 1937, Președinției Consiliului de Miniștri. O sursă bibliografică importantă pentru această perioadă este cartea lui Ioan Lăcustă, *Cenzura veghează*, Editura Curtea Veche, București, 2007.
2. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri (CPT), dosar 7/1969, ff. 101-102.

Recrutarea cadrelor

Într-un interviu despre cenzura sovietică, cenzorul rus Solodin¹ relatează cum avea loc angajarea noilor funcționari ai *Glavlit*-ului :

De obicei căutam colaboratori printre absolvenții Facultății de Juridică ai Universității de Stat din Moscova și ai altor universități moscovite. Și era un concurs destul de serios. Mai întâi îi invitam, discutam cu ei, aflam structura lor psihologică. Ei veneau din institute atât de dornici de libertate, iar aici asta nu se poate. Urmăream ca omul să nu se frângă, să nu apară la el o fisură între datoria profesională și dispoziția sufletească. Unii nu se încadrau în colectiv – se mai întâmplă –, nu fiecare poate fi cenzor, acestora noi le găseam altceva de lucru și ei erau primiți cu dragă inimă în redacțiile ziarelor, la radio, ieșeau colaboratori minunați².

Într-un alt interviu luat unui cenzor polonez în 1980, la întrebarea : „Oricine poate fi cenzor ?”, răspunsul este :

Oricine are studii medii și dorința de a lucra aici se poate angaja. Majoritatea sunt absolvenți de facultăți umaniste... Profesia este destul de feminizată, fiindcă este un lucru calm și liniștit. Unii sunt ghidați de motive pecuniare, alții cred că asta este calea cea mai bună de a apăra socialismul. Cineva crede că e un joc foarte captivant. Precum șahul³.

Și în România cei mai mulți cenzori erau recrutați de la facultățile cu profil umanist. În urma unei cereri, Comitetul pentru Învățământul Superior de pe lângă Consiliul de Miniștri răspunde oficial și în regim „secret” (nr. 575 din 15 martie 1952) că s-a aprobat ca un număr de studenți de la Facultatea de Pedagogie a Universității „C.I. Parhon” (11 în total, dar probabil că numărul celor solicitați a fost mai mare) să lucreze în cadrul Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor, cu rugămintea de „a le crea condițiuni acestor studenți să învețe pentru a nu rămâne în urmă cu

1. Vladimir Alekseiievici Solodin (1930-1997) – funcționar important în *Glavlit*, unde a lucrat timp de 30 de ani, fiind și vice-directorul acestei instituții.
2. Tatiana Goreaeva (coord.), Исключить всякие упоминания... Очерки истории советской цензуры (*Să se interzică orice referire... schițe de istorie a cenzurii sovietice*), Minsk-Moscova, 1995, p. 319.
3. Jane Leftwich Curry (coord.), *The Black Book of Polish Censorship*, Random House, New York, 1984, p. 47.

examele”¹. Un document din luna august 1952 este mai lămuritor în privința procedurii de angajare a studenților: astfel, vicepreședintele aceleiași Comitet pentru Învățământul Superior, Costin Nădejde, precizează într-o notă trimisă tot în regim „secret” (nr. 1641/22.VIII.1952) că, „la cererea dvs. verbală de a vă aproba angajarea a 150 studenți, vă informăm că, deoarece Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 527/951 interzice angajarea studenților în producție, este necesar să obțineți o aprobare expresă a Tov. Vice-Președinte al Consiliului de Miniștri Chișinevski”². Dintr-o altă notă din aceeași perioadă (anul 1953) reiese că mulți studenți erau angajați din primii ani de facultate și, la absolvire, aveau deja vechime în muncă la DGPT:

Anul acesta, un număr de 34 studenți angajați la noi, vor absolvi facultățile la care urmează. Aceștia au o vechime între 1-3 ani la DGPT, timp în care ei s-au specializat în munca noastră, deținând prin aceasta și o serie de secrete de stat. Datorită scoaterii din instituția noastră a unor elemente necorespunzătoare, mulți dintre cei de mai sus au primit munci de răspundere, ocupând funcții de șefi de serviciu, șefi de echipe, secții, etc. ex.: Drăghici Gh., Molho S., Cohn, Tarnovschi, Wolff, Chircoiaș ș.a. Nerămânerea lor la noi ar produce paralizarea sectoarelor noastre principale de muncă.

În lumina celor arătate mai sus, vă rugăm a sprijini cererea noastră înaintată Comisiei Guvernamentale pentru repartizarea absolvenților, spre a ne fi repartizați definitiv studenții din tabelul pe care l-am înaintat Ministerului Învățământului Superior, după care vă anexăm o copie.

Ținând seama de faptul că avem și studenți a căror muncă este neapărat necesară în specialitatea pe care au studiat-o în facultate (medicina), am precizat în tabel că în aceste cazuri renunțăm la repartizarea studenților respectivi în instituția noastră³.

Cu timpul, procedura de recrutare se complică și cenzorii studiază dosarele studenților, ca apoi să solicite angajarea acestora. De pildă, în 1962, Direcția Personalului solicită Ministerului Învățământului și Culturii „10-15 dosare de cadre ale unor studenți din anul V a Institutului de Științe Economice «V.I. Lenin», în scopul verificării acestora în vederea repartizării lor la Instituția noastră în baza cifrei de plan care ne va fi aprobat”⁴.

1. ANIC, CPT, dosar 19/1952, f. 78.

2. Idem, dosar 20/1952, f. 116.

3. Idem, dosar 5/1953, f. 84.

4. Idem, dosar 15/1962, f. 7.

Serviciul Personal (transformat în Serviciul Cadrelor) asigura, în principiu, angajarea cenzorilor în unitatea centrală (București), dar un alt departament urma să se ocupe de împuternicirii din provincie, cererea acestora fiind în continuă creștere din cauza numărului tot mai mare de ziare, edituri, muzee etc. care activau nu doar în orașele mari românești, dar și în localități mai mici. La doar câțiva ani de la înființarea DGPT s-au deschis birouri unde lucrau împuterniciți-salariați ai acestei instituții în: Alba Iulia, Abrud, Aiud, Arad, Baia Mare, Botoșani, Brașov, Brăila, Călărași, Constanța, Cluj-Napoca, Craiova, Deva, Galați, Iași, Jibou, Hunedoara, Medias, Miercurea Ciuc, Oradea, Piatra Neamț, Petroșani, Ploiești, Râmnicu Vâlcea, Reșița, Sibiu, Tecuci, Timișoara, Târgu Neamț, Târgu Secuiesc, Turda, Lugoj, Vișeu de Sus etc.

Deoarece recrutarea a fost considerată întotdeauna una dintre cele mai dificile operațiuni, a apărut necesitatea înființării unui nou serviciu în DGPT, care să se ocupe direct de identificarea, angajarea și „educarea” noilor cenzori. Acesta se va numi Serviciul Instrucțaj, apoi Direcția Instrucțaj-Control. Într-un proces-verbal din 4 iunie 1952 al Serviciului Instrucțaj, primul punct al ordinii de zi, „recrutarea de noi delegați”, este „sarcina cea mai importantă, dar și cea mai grea de realizat”. Din descrierea etapelor de recrutare reiese că au fost făcute mai multe propuneri (peste 30), apoi CC al PMR a dat „deslegarea” de a se lua legătura cu Comitetele de Partid care ar trebui să aprobe sau să respingă propunerile. În urma mai multor demersuri, „în cursul lunii mai au fost angajați 2 delegați noi la Sibiu și Craiova”. Cooperarea nu este ideală și cenzorii se plâng din cauza dificultăților:

Greutăți în muncă avem din cauză că Comitetele de Partid promit că vor face și vor trimite caracterizări, dar în realitate uită această sarcină, după ce noi vorbim cu ei. Ex. Bacău, Constanța, Petroșani, Orașul Stalin. Instructorii au mai stat de vorbă în această privință la Galați, unde au luat două propuneri, la Arad, Bacău și Tecuci¹.

Se invocă deseori indiferența organelor de partid: „Recrutarea delegaților merge greu, nu putem avea autoritatea necesară în fața Comitetelor de Partid. Acestea promit, dar nu fac nimic”². Nici după doi ani situația nu se va schimba simțitor, așa cum reiese dintr-un raport din 1954 al acestui serviciu:

1. Idem, dosar 23/1952, f. 28.

2. *Ibidem*, ff. 28-33.

Munca delegaților noștri însă s-a lovit în general de unele greutăți obiective, printre cele mai principale fiind aceea privind recrutarea de delegați pentru colectivele descompletate. Este o greutate care încă nu a putut fi rezolvată de Direcția Generală, dar pentru învingerea căreia s-a cerut din partea unora din delegații noștri un efort deosebit. Este cazul colectivelor de la Petroșani, Galați, Constanța, Bacău și Câmpulung-Moldova, unde deși sunt ziare cotidiene, nu avem decât un singur delegat. Este cazul, de asemenea, al colectivelor de la Cluj, Orașul Stalin și Oradea, care lucrează descompletate, unde se lucrează cu jumătate sau aproape jumătate din efectivul normal al colectivului¹.

Atribuțiile instructorilor DGPT

Angajații Direcției Instructaj-Control ajung cei mai buni specialiști în recrutarea și formarea personalului, numindu-se nu „lectori I, II și III”, precum cei de la alte departamente, ci instructori. Cine erau așadar instructorii și care erau atribuțiile lor? În acest departament ajungeau cei mai vechi și mai experimentați cenzori. Într-o notă „cu privire la atribuțiile instructorilor Direcției Generale a Presei și Tipăriturilor” se menționează că aceștia „se deplasează periodic în județe, asigură o îndrumare unitară și sistematică prin punerea la dispoziția lectorilor a instrumentelor necesare, teoretice și practice, aplicabile la specificul muncii fiecărui colectiv. Cunoașterea directă, pe teren, a problemelor de muncă, îndrumarea concretă pe publicații și materiale a lectorilor, rezolvarea la organul de partid a unor probleme deosebite pe care le ridică munca de lectură, stimularea preocupărilor individuale pentru pregătirea profesională și politică, verificarea modului de aplicare a normelor și dispozițiilor de muncă de către lectori, cultivarea unor relații tovarășești cu redacțiile și a unui climat de muncă sănătos în colectivele DGPT din județe sunt unele sarcini mai importante din activitatea fundamentală a instructorului”². Așadar, una dintre atribuțiile principale ale instructorilor era „activitatea de teren”, care cuprindea deplasările în provincie ale cenzorilor: „Deplasările sunt obișnuite (de îndrumare și control), speciale (cu o sarcină sau două care se realizează în anumite condiții) și ocazionale (de înlocuire a unor lectori care se află pe o perioadă mai lungă în concedii medicale și de odihnă, își satisfac stagiul militar, sunt concentrați sau participă la cursurile de reciclare)”³.

1. Idem, dosar 16/1954, ff. 1-2.

2. Idem, dosar 12/1976, f. 6.

3. Ibidem, ff. 7-8.